

РАДОЧИН К. В., ОБРУЧНИКОВА О. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕНЬ АНДАЛУЗЬКОГО ФЛАМЕНКО

У статті розглядаються фонетичні особливості андалузького діалекту національної іспанської мови на матеріалі канте фламенко (пісень андалузьких циган), у яких орфографічно відображені основні фонетичні характеристики андалузького діалекту.

Ключові слова: канте фламенко, діалект seseo, yeísmo, аспірація.

В статье рассматриваются фонетические особенности андалузского диалекта национального испанского языка на материале канте фламенко (песен андалузских цыган), орфография которых отображает основные фонетические особенности андалузского диалекта.

Ключевые слова: канте фламенко, диалект, seseo, yeísmo, аспірація.

The article describes the phonetic features of Andalusian flamenco based on the material of cante flamenco (the songs of Andalusian gypsies). The orthography of their language reflects the principal phonetic features of Andalusian dialect.

Keywords: flamenco, dialect, seseo, yeísmo, aspiration.

Постановка проблеми. Звернення дослідників до питань вивчення форм та жанрів фольклору значною мірою зумовлено свосередною активізацією наукового вивчення соціокультурних кодів, закладених в народній пам'яті, етнічних коренів, що дозволяє не лише зрозуміти історію, але і знайти адекватні способи та шляхи адаптації етносу до вимог сучасності.

Складність трансформаційних процесів, що відбуваються у світі, доступність завдяки засобам масової інформації негативних зразків поведінки, руйнівні впливи їх на свідомість також зумовили об'єктивну потребу в комплексному науковому аналізі прихованих можливостей основних принципів традиційної фольклорної традиції. Когнітивні функції національного фольклору вироблялися протягом віків і давали позитивні результати. Тому фіксація, дослідження і використання цих функцій є надзвичайно актуальною сьогодні, що й пропонується у даній статті на матеріалі андалузького фламенко.

Мета, завдання та загальнотеоретичні питання дослідження. Методологічною основою роботи є положення про те, що «мова є одним з видів суспільної діяльності, нерозривно пов'язаним зі суспільною свідомістю та людським спілкуванням» [4:299].

Проблема мовленнєвої комунікації викликає велику зацікавленість

серед мовознавців і має виходити до теорії мовленнєвих актів, лінгвістичної прагматики та теорії мовленнєвої діяльності. У цих напрямках мовознавства комунікація визначається як «специфічна форма взаємодії людей у процесі їх пізнавально-трудової діяльності, спілкування, обмін думками, ідеями тощо» [1:233]. Спілкування своєю найближчою метою висуває розуміння, тобто успішність комунікативної діяльності, яка, окрім вербальних факторів, пов'язується з низкою невербальних компонентів спілкування, а також із нелінгвістичними характеристиками комунікантів – соціальними, психологічними, етнокультурними тощо. Тому дослідження різних форм мовлення, ролі та функцій у них паралінгвістичних та екстралінгвістичних контекстів призводить до висновку значної методологічної ваги: процес спілкування не можна зводити до процесу прийому-передачі кодованого повідомлення від одного індивіда до іншого, це певний різновид діяльності, а саме – мовленнєвої діяльності [3:25].

Метою даної статті є здійснити аналіз фонетичних особливостей андалузького діалекту іспанської мови на матеріалі канте фламенко (пісень андалузьких циган). Фламенко – це суміш андалузького діалекту та циганської мови (кало), а також елементів жаргону.

Об'єктом дослідження є мовні особливості андалузького діалекту національної іспанської мови, а **предметом** – фонологічні та фонетичні особливості пісень андалузьких циган.

Починаючи з останньої третини XVIII століття, в епоху розквіту романтизму, в Іспанії починається процес усвідомлення існування фольклору, характерного для кожного регіону. Вже письменники XVII століття відчували красу місцевих народних куплетів і навіть створили вдалі імітації. Пригадаємо Лопе де Вегу, для якого світ фольклору не мав таємниць. Найкращою ілюстрацією цього процесу є збірка «Народні пісні Золотого віку» Сантьяго Магаріньоса (1944), у якій п'ятдесят сім письменників XV–XVII століть фігурують як автори куплетів [8:103].

Увага романтизму до фольклору знайшла своє відображення у творчій діяльності Самакола (Zamacoла), відомого під псевдонімом Дон Пресісо (Don Preciso), Енріке де Абайде, «Фернан Кабальєро», Томаса Сегарра, Еміліо Лафуенте Алкантара, Франсіско Родрігес Марін, Мельчор Палау, Антоніо Гарсія Гутьєрес, які збирали народні пісні у різних регіонах Іспанії. Серед них Антоніо Мачадо Альварес, який першим запропонував зібрання пісень *фламенко* [8:144].

У широкому розумінні фламенко – це людський, культурний,

художній, фольклорний, мовний феномен, результат контакту і взаємних впливів між циганським народом і народом Андалузії. У вузькому розумінні термін *фламенко* є синонімом *канте фламенко* (*cante isп.* – спів). Так само, коли ми вживаємо *канте*, ми маємо на увазі *канте фламенко*. [5:91]. Канте фламенко з'являється приблизно у 1780 році серед циган Нижньої Андалузії, що охоплює регіони Севільї, Лусени та Кадіса. Канте фламенко – це виключно андалузський феномен, який зародився у середовищі андалузських циган і пов'язаний зі своїм рідним краєм з такою ж силою, з якою рослина пов'язана з ареалом свого поширення [8:29].

Мистецтво андалузського фламенко – це цілий світ, який має свою історію, свою мову, свої особливості. Проте не існує ні документів, ні чітких теорій, які б пояснювали походження канте фламенко [5, с. 92]. Канте фламенко як фольклорний та художній феномен передавалося в усній формі. Спочатку андалузські цигани виконували його у домашньому середовищі, під час роботи на полі, у тюрмах... Сучасні запальні танці з трояндами в зубах призначені для туристів мають мало спільного з істинним фламенко. Музика фламенко, по суті, несе в собі більше суму, ніж радості. Це «крик душі, одягнений у форму пісні». Іспанський письменник Фелікс Гранде охарактеризував фламенко так: «Немов луна печалі й боротьби далекого минулого, пісні фламенко; музика гітари фламенко і відточені, надзвичайно експресивні рухи танцю фламенко втілили страждання і гордість знедоленого народу» [2].

За своїм змістом поезія канте фламенко – майже виключно лірика, пройнята індивідуалізмом і філософським поглядом на життя, від чого багато куплетів канте фламенко виглядають як своєрідні сентенції, підсумовують життєвий досвід. Головні теми цієї поезії – любов, самотність, смерть; в ній розкривається внутрішній світ людини. Поезія канте фламенко відрізняється лаконізмом і простотою мистецьких засобів. Метафори, поетичні порівняння, риторичні прийоми викладу в ній майже не зустрічаються.

З точки зору діакронії та генетики андалузський варіант є діалектом іспанської мови, який сформувався в результаті історичної фрагментації попередньої єдності за визначенням Ласаро Карретера. За визначенням А. Самора Вісенте йдеться про еволюцію іспанської мови, принесену на андалузські землі колонізаторами та переселенцями, починаючи з XIII століття і до початку XVI століття [5:14].

З точки зору синхронії андалузський варіант на теперішній час – це

лінгвістичний різновид іспанської мови, виходячи з того, що іспанська мова – це абстрактна і колективна система, що належить всьому іспаномовному населенню, а не окремим мовцям або якомусь конкретному регіону. Це такий же різновид або варіант іспанської мови, яким є іспанська мова в Екстремадурі, в Кастилії або на Канарських островах [5:14].

Не існує вагомих лінгвістичних аргументів для визначення андалузького варіанту як мови. Але також відсутні вагомі аргументи, щоб заперечувати його лінгвістичну самобутність. У нашому дослідженні ми звертаємось до пісень *фламенко*, у яких яскраво відбивається особливий діалект іспанської мови – *андалузький*. Бути і називатися *andaluz* означає ряд особливих характеристик на багатьох рівнях, особливо на фонетичному.

Андалузький діалект лінгвістично вирізняється на морфосинтаксичному та лексичному рівнях. Пісні андалузьких циган – це кладові важливого шару андалузької лексики, а також значної частини лексики кало (іспанських циган). Але основна його особливість стосується, в основному, фонетики. Хоча більшість фонетичних характеристик андалузькому діалекту не є явищами, властивими тільки йому. Вони характерні і для таких регіонів, як Екстремадура, Мурсія, Канарські острови або іспаномовна зона Америки. Проте особливість андалузького діалекту полягає у тому, що майже всі його мовні феномени мають місце у інших діалектах, а у всій сукупності не реалізуються у жодному з них [5:16].

Матеріалом для першого лінгвістичного дослідження андалузького діалекту були саме народні куплети та пісні фламенко, зібрані Антоніо Мачадо Альварес (*Colección de cantes flamencos*). Уго Шухард у 1881 р. опублікував перше філологічне дослідження, у якому розглядалися проблеми андалузького діалекту та фламенко. Окрім структури вірша, він торкається також фонетичних, морфологічних та лексичних особливостей андалузького діалекту [5:95].

Дослідження фонетичних особливостей андалузького фламенко здійснювалося нами на матеріалі збірки пісень фламенко Антоніо Мачадо Альварес (*Colección de cantes flamencos recogidos y anotados por Antonio Machado y Alvarez*, 1975).

Переважною текстуальною одиницею для більшості *cante* є куплет – строфа, яка складається з 3-7 рядків. Превалюють структури

восьмискладного чотиривірша, проте другий і четвертий рядки римуються як у романсі (традиційній баладі), який також мав істотний вплив на формування пісень фламенко.

Форму вимови в Андалузії у фламенко іноді не можна виразити буквами, а лише звуками. Наприклад, немає букви, яка б могла показати аспірацію – Н, вимову –D у словах *decidle, ponedle*, а також специфічний звук жителя Севільї – СН у словах *chavea, chiquillo* та опущення – R у *carne, viernes* [11:217], корональну або предорсальну артикуляцію S (єдина специфічна характеристика андалузького діалекту) [5:16].

Головні фонетичні характеристики андалузького діалекту відображені орфографічно у піснях фламенко.

1. Явище *seseo*. Заміна /θ/ (с, z) на s:̄

Corasón mío, no llores
Ni te muestres afligío,
Que lo que ha sío y no es
Como si no hubiera sío.
Corasón = corazón

2. Явище *yeísmo*. Уподіблення L1 та Y, тобто середньоязикова латеральна фонема /ll/ вимовляється як середньоязиковий щілинний дзвінкий звук [y]:

Anda que te den un tiro;
Nunca yuebe como trueno:
Con esa esperansa vivo.
Yuebe = llueve

3. Іспанські l та r в імплзивній позиції в андалузькому варіанті зазвичай нейтралізуються архіфонемою, яка фонетично може реалізуватися як l або r.

A mí me yaman er tonto
Porque me farta er sentío;
A ti te farta otra cosa
Que er tonto se l'ha comío.
er = el, farta = falta

4. Втрата щілинних приголосних в інтервокальній позиції, найчастіше D, R (міжзубного [d], одноударного вібранта [r]):

Los ojitos e mi cara
Quien los compra, que los bendo,
Mira si soy esgrasiao

Que hasta los ojitos bendo.

Soy esgrasiao – soy **desgrasiao**

Tienes mucha fantesía;

Paese que tú has pisao

La flo e la tontería.

Paese = parece; pisao – pisado; flo e la tontería = flo(r) de la tontería

5. Аспірація /S/ і деяких інших приголосних в імплізивній позиції:

Yo se lo pedí a Jesú,

Que por su muerte y pasión

Me yebe aonde estás tú.

Jesú – Jesús; yebe – lleve; aonde – adonde

6. Аспірація або втрата кінцевих приголосних:

Buenos consejos te di;

No los quisiste tomá,

Quéjate a tu mar bibí.

tomá – tomar; mar bibí – mal vivir

7. Аспірація початкової Н, що походить від латинської F. На письмі зображується іспанською хотою **j**:

Jasta los árboles sienten

Que se le caigan las hojas,

Mira si sentiré yo

Que jablen e tu persona.

8. Випадання гетеросилабічної D в експлозивній позиції:

Los ojitos e mi cara

Quien los compra, que los bendo,

Mira si soy esgrasiao

Que hasta los ojitos bendo.

Los ojitos e mi cara = Los ojitos **de** mi cara

Que jaben e tu persona. = Que jaben **de** tu persona.

9. Орфографічне чергування V та B:

No bayas a la Vitoria,

No sarga un santo y te quite

Mi queré e la memoria.

Bayas = vayas; queré – querer; e – de

*Anda bete con la otra
Supuesto que l'has quierío,
Que yo sembraré en mi güerto
La semiya der orbío.*

Bete = vete; semiya del orbido = semilla del olvido

*Anda bete e mi vera
Que tienes tú para mí
Sombra e jigüera negra.*

10. Чергування голосних А / Е, І / Е, У О:

*Tienes mucha fantésia;
Paese que tú has pisao
La flo e la tontería.*

*Yo t'estoy queriendo a ti
Con la mesma violencia
Que yeba er ferrocarrí.*

Yeba er ferrocarrí = lleva el ferrocarríl

Чергування –U / –O часто зустрічається у піснях фламенко. Кантаори (виконавці фламенко) майже завжди вимовляють *sepertura* замість *la sepultura*..:

*Ya vienen los frailes,
Ya vienen los curas,
Ban a yebarse a mi compañera van a llevarse
A la sepertura.*

Ban a yebarse = van a llevarse

Мова має бути легкою для вимови. Це головна мета кантаора. Він робить свою мову мелодійною та легкою для виконання. Зараз розглянемо випадки, коли для зручності слова модифікуються.

*Caye e la porbera?
No serás tu caye,
Sino montonsitos e arenita y tierra
Que se yeba el aire.*

Caye e la porbera = calle de la porbera

Вживання *serás* замість *será* – засіб для зручної вимови.

*Anda y que te den un tiro;
Que no se jase con naide
Lo que tú has hecho conmigo.*

*no se jase con **naide** = no se hace con **nadie***

Не можна сказати, що андалузійці часто вживають слово *naide*. Але його вживають практично всі кантаори фламенко. Здається, що вживання *nadie* зашкодить національній аутентичності канте фламенко.

Для андалузського фламенко характерна фонетична суцільність мовлення. Це проявляється в тому, що від паузи до паузи всі склади, незалежно від такту, утворюють одне або декілька слів, зливаються і вимовляються єдиним потоком, межі лексичного слова в деяких випадках затираються, що проявляється у явищах елізії голосних:

Toítos s'arriman

Ar pinito berde,

Yo m'arrimo a los atunales

Que espinitas tienen.

Toítos = toditos se arriman

Ar pinito berde = al pinito verde

m'arrimo = me arrimo

З усього цього варто зробити висновок, що з точки зору фонетики для канте фламенко характерними є явища *seseo*, *yeísmo*, втрата щілинних приголосних звуків між голосними, втрата приголосних в імплзивній позиції та в кінці слова, нейтралізація –L / –R в імплзивній позиції, аспірація ініціальної H.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні лексичних морфо-синтаксичних та лексичних особливостей пісень андалузського фламенко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горелов И. Н. Коммуникация / Илья Наумович Горелов // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. СЭ, 1990. – С. 233.
2. *Історія фламенко* [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://laplaza.narod.ru>
3. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
4. Мельничук А. С. Методология / Александр Савич Мельничук // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. СЭ, 1990. – С. 299–300.
5. *Álvar M.* La modalidad lingüística andaluza / Manuel Álvar. – Sevilla: Editoriales andaluzas unidas, S. A., 1985. – 137 p.
6. *Curiel Álvarez F.* Cancionero popular Andaluz / F. Curiel Álvarez. – Málaga : Editorial Arguval, 1991. – 254 p.
7. *Machado A A.* Colección de cantes flamencos recogidos y anotados por / Antonio Machado y Alvarez. – Madrid : Ediciones Demófilo, 1975. – 206 p.
8. *Molina R.* Misterios del cante flamenco / Ricardo Molina. – Sevilla: Editoriales andaluzas unidas, S. A., 1985. – Biblioteca de la cultura andaluza. – 187 p.
9. *Navarro T. T.* Manual de pronunciación española / Tomás T. Navarro. – [duodécima edición]. – La Habana: Edición revolucionaria, 1966. – 326 p.
10. *Quilis A.* Curso de fonética y fonología española / Antonio Quilis, Joseph A. Fernández. – Madrid: CSIS, 1992. – 222 p. – (Colección Textos Universitarios, № 4).
11. *Rúiz L. L.* De Flamenco / L. Rúiz López – Sevilla : Ediciones Demófilo, 2010. – 536 p.